

Vainon arviointi ja väkivaltariski

Hannu Säävälä
Ayl, OYS,
oikeuspsykiatrian yksikkö

Varjo-seminaari, Oulu
11.2.2014

Sisältö

- Sote-ala ja väkivalta
- Väkivaltariskin arvioinnin historiaa
- Riskiarviointi psykiatriassa
- Vaino(amise)n piirteitä
- Vainon luokittelu
- Vainon riskiarviointi

Sote-ala ja väkivalta

- ❑ Oikeuspsykiatria: 880 eaa
- ❑ 1970-luku: Turvakodit
- ❑ 1980-luku: Traumateoria
- ❑ 1990-luku: Lähisuhdeväkivallan vakavuuden arviointi
- ❑ 2000-luku: Systemaattinen lähisuhde-vv:n riskiarviointi - Marak-toiminta
- ❑ 2010-luku: Vainon kriminalisointi

Väkivallan riski – dynaaminen ilmiö

- ❑ Ihmisten riski käyttää väkivaltaa vaihtelee yksilöllisesti ja tilannekohtaisesti
- ❑ Teemme mielessämme väkivaltariskin arviointia arjessa koko ajan

Psykiatria: Väkivaltariskin arvioinnin historiaa

- ❑ Kliininen arviointi
 - ❑ Psykoottiset
- ❑ USA, 1960-luvun shokki:
 - ❑ vain 20% vapautetuista max-security psykoottisista teki uuden rikoksen
- ❑ Toiminnasta luovuttiin vuosikymmeniksi
- ❑ Uusi tuleminen 1990-luvulta lähtien

Moderni riskiarviointi

- ❑ Strukturoidut menetelmät
 - ❑ HCR-20, PCL-R, SARA
- ❑ Psykiatri+psykologi:
yhteensä 10 tapaamista
- ❑ Haastattelut:
 - ❑ Tekijän lisäksi vähintään uhri
tai joku muu läheinen
- ❑ Asiakirjatiedot:
 - ❑ Aiemmat sairauskertomukset
 - ❑ Poliisin tiedot

HCR-20: väkivaltariskin arviointi

- Aikaisempi väkivalta
- Väkivalta alk nuorena
- Parisuhdeongelmat
- Työsuhdeongelmat
- Päihteiden väärinkäyttö
- Psykoosi
- Psykopatia
- Lapsuuden käytöshäiriö
- Persoonallisuushäiriö
- Ehdonalaisen tai hoidon laiminlyönti
- Ei sairaudentuntoa
- Negatiiviset asenteet
- Oireileva psykoosi
- Impulsiivisuus
- Huono hoitomyöntyvyys
- Epärealistiset suunnitelmat
- Altistuminen vaaratekijöille
- Puutteellinen sosiaalinen tuki
- Avohoidon laiminlyönti
- Altistuminen stressille

Psyyke ja väkivalta (vanDorn ym. 2010)

	<u>OR</u>
☐ psykoosi+alkoholi+huume	26
☐ skitsofrenia+yksi päihde	20
☐ vakava masennus+päihde	10
☐ muu psyykkinen sairaus+päihde	6-10
☐ alkoholi+huume	7
☐ skitsofrenia	6
☐ alkoholi tai huume	3-4
☐ vakava masennus	3
☐ Muu psyykkinen sairaus	2

OR=vetosuhde, vertailu oireettomiin (OR=1)

N=34 653, NESARC

Mitä kohonnut väkivaltariski tarkoittaa?

- ❑ Esimerkki:
- ❑ Henkirikos(Suomi 2003-9): miehen riski verrattuna
 - ❑ naiseen yli 8-kertainen
 - ❑ koko väestöön 4-kertainen
- ❑ Väkivaltaepäily(Suomi 2005-6): miehen riski verrattuna
 - ❑ naiseen yli 5-kertainen
 - ❑ koko väestöön noin 3-kertainen

Psykoosi ja väkivalta

- Population Attributable Risk (PAR)
- väkivallasta skitsofreenikoiden tekemää 3-4% (Swanson ym 1990, Tiihonen ym 1997)

Keskeiset tekijät

- Potilaan historia on ratkaiseva:
 - Lapsuuden väkivaltakokemukset
 - Aiempi väkivalta
 - Päihdeongelmat

Väkivaltariskin arviointi psykiatriassa

- ❑ Vastoin tahtoa:
 - ❑ "Pytty"-vangit
 - ❑ Epäily psykoosista: tahdosta riippumaton hoito
 - ❑ Aselupa
 - ❑ Mielentilatutkimus: Ei, ellei oikeus erikseen pyydä
- ❑ Suostumuksella:
 - ❑ Psykiatristen potilaitten väkivaltariskin arviointi hoitoa suunniteltaessa

Vainoa-
minen

Vainoaminen (Kumpuniemi 2012)

- ❑ "Pakonomainen häirintä"
- ❑ Pakonomainen seuraaminen"
- ❑ "Tarkoituksellista toiseen toistuvasti kohdistuvaa käytöstä, joka aiheuttaa pelkoa"

Näkökulmia vainoon

- ❑ Kommunikaationäkökulma
 - ❑ Vaino on "puheenvuoro"
- ❑ Sairausnäkökulma
 - ❑ Vainoajalla on psyykkinen sairaus
- ❑ Juridinen näkökulma
 - ❑ Vainoaja tekee rikoksen

Vainon motiivit

- Tehdä sovinto
- Saada rakkautta
- Hallita toista
- Kostaa
- Purkaa kaunaa
- Haluta seksiä

Vainon aiheuttama tuho (Mullen 2006)

- Uhrin henkinen kuormittuminen ja traumatisoituminen
- Vainon eskaloituminen väkivallaksi
- Vainon pitkittyminen
- Vainon uusiminen
- Tekijän itselleen aiheuttama haitta

Vainon aiheuttaman vaaran arviointi

(Mullen 2006, McEwan ym. 2012)

- Tekijä-uhrisuhteen tyyppi
- Vainoajan motiivi
- Vainon luonne
- Vainoajan elämäntilanne
- Uhrin haavoittuvuus

Vainoaja ja vainottu: suhde (Mohandie 2005)

- Ex-parisuhde
- Tuntevat toisensa
 - Naapuri/tuttava
 - Työtoveri/ammattisuhde
 - Sekundaariuhri
- Julkkisuhri
- Ei aiempaa tuttavuutta

Vainoajatyyppit (Mullen 1999)

- Hylätty kumppani
- Rakkauden etsijä
- Kyvytön kosija
- Kaunainen kostaja
- Seksin saalistaja

Hylätty kumppani

- n. 1/2 tapauksista (Dovelius 2006)
- Vaarallisin ryhmä
 - Eskalaatoriski
 - pitkäkestoinen
- Motiivit
 - Sovinto
 - Kosto

Rakkauden etsijä

- Uhri: Tuttava, tuntematon tai julkkis
- Motiivit
 - Saada rakkautta
- Erotomaaninen psykoosi
 - Yksipuolinen rakkaus
- ei yleensä vaarallinen
 - Harvoin väkivaltaa
 - kiusankappale

Kyvytön kosija

- Uhri: Tuttava tai tuntematon
- Ei kykene ilmaisemaan itseään
 - Sos taidot huonot
- Motiivit
 - Saada seksiä
- Uhkailualtis, harvoin väkivaltainen
- Vaihtaa herkästi kohdetta

Kaunainen kostaja

- Uhri: esim.
viranomainen
- Motiivit
 - Purkaa kaunaa (ja hallita)
- Häirintä ja uhkailu
- Harvoin väkivaltaa
- Psykoottisen riski suurempi

Seksin saalistaja

- Motiivi
 - Halu alistavaan seksiin
- Uhri ei tiedä vainosta
- Korkea väkivaltariski
- Harvinainen

Vainon luonne - riskikäytös

- Monimuotoinen
- Itsepintainen
- Pitkäkestoinen

Vainoajan elämä -riskitekijät

- Elämänhistoria
 - Aiempi väkivalta
- Aiempi vaino
- Nykytilanne
 - Päihdeongelma
 - Psyykkinen tila: sairaus
 - Vihan hallinta ja tunnistaminen
 - Asenteet: ylemmyys
 - Sosioekonomiset ongelmat

Uhrin elämä - riskitekijät

- ❑ Sosioekonomiset ongelmat
- ❑ Psyykinen hauraus
 - ❑ Aiempi traumatisoituminen
 - ❑ Muut psyyken ongelmat
- ❑ Traumatisoitumisriski: sukupuolihero

Traumatisoituminen (1)

Miehillä yleisemmin ja enemmän
traumatapahtumia (Breslau ym 1999)

Traumatisoituminen (2)

- Naisilla 2x yleisemmin PTSD
- Naiset herkempiä erityisesti väkivallalle

Lähteet: Koenen&Widom
2009, Breslau 2009

Traumatisoituminen (3): Naisen traumatisoitumisherkkyys

- vakavammat teot
 - raiskaus
- väkivallan tekijä mies
 - Kokoero, fyysisyys
- Komorbiditeetti
 - masennus ym
- biologiset erot
 - hormonaaliset tekijät

(Lähteet: Koenen&Widom 2009, Breslau 2009)

Vaino ja väkivalta

(Spitzberg ym. 2007, McFarlane 1999)

- Vaino johtaa
 - 1/2 tapauksista uhkailuun
 - 1/3 väkivaltaan
 - 1/10 seks-vvaltaan
- 70-80% (ex-)kumppanin surmaajista on vainonnut ensin

Väkivaltariski suuri

- ❑ Hylätty kumppani, jolla
 - ❑ Päihdeongelma
 - ❑ Aiempaa väkivaltaa
 - ❑ Psyykkisiä ja asenneongelmia (ei psykoottinen)
 - ❑ Aikaa vainota (syrjäytynyt)
 - ❑ vaino eskaloitunut
- ❑ Uhri ei jaksa suunnitella riittäviä suoja-toimia
- ❑ Suoja-toimien järjestely vaikeaa

Vainon arviointi - yhteenvetoa

- Tunnistaminen
asiakas- ja
potilastyössä
- vakavat tapaukset
Marak-arviointiin
- vain karkea arvio
mahdollinen
- riskiarvio on osa
laadukasta
auttamistyötä

Oikeuspsykiatria vs. Marak-toiminta

- Tekijälähtöinen
- Tavoite: tekijän aiheuttaman vaaran arviointi
- Menetelmä: tekijän oikeuksien rajaaminen
- Ongelmat: tekijän perusoikeudet vaarassa
- Poikkeus:
 - Tarkasti eritellyt tapaukset

- Uhrilähtöinen
- Tavoite: uhriin kohdistuvan vaaran arviointi
- Menetelmä: uhrin turvan lisääminen
- Ongelmat: tekijän perusoikeuksiin ei voida puuttua
- Poikkeus:
 - Lähestymiskielto
 - Rikoksen valmistelu